

Piotr Michałowski
Uniwersytet Warszawski

Raport MAK a dydaktyka przekładu tekstów specjalistycznych

Tematem niniejszego artykułu jest Raport końcowy Międzypaństwowe-
go Komitetu Lotniczego (MAK) z badania katastrofy samolotu Prezy-
denta RP z 10 kwietnia 2010 r. oraz rola tego dokumentu w dydaktyce
przekładu tekstów specjalistycznych.

Fragmenty oryginalnej wersji Raportu były tłumaczone na język pol-
ski na zajęciach z tłumaczeń naukowych i technicznych, prowadzonych
przez autora niniejszego tekstu ze studentami ostatniego roku studiów
magisterskich specjalności: tłumaczenia specjalistyczne na Wydziale
Lingwistyki Stosowanej UW¹. W ramach tych zajęć studenci zajmują
się tłumaczeniem i analizą translatoryczną tekstów z dziedziny lingwi-
styki stosowanej, przede wszystkim translatoryki, terminologii i ter-
minografii, oraz tekstów technicznych (np. Raportu MAK). Wydawa-
łoby się więc, że trudno jest połączyć dziedziny tradycyjnie zaliczane
do nauk humanistycznych z techniką i naukami ścisłymi. Nie należy
jednak zapominać, że w obu przypadkach studenci pracują z tekstami
specjalistycznymi (z którymi stykają się nie po raz pierwszy), które co
prawda są bardzo zróżnicowane tematycznie, a więc i terminologicznie,
lecz z drugiej strony wykazują wiele podobieństw dotyczących struktu-
ry konceptualnej, formalnej i składniowej. Są one bowiem – niezależnie
od dyscypliny, której dotyczą – elementami komunikacji zawodowej,

¹ W latach 2011-2013 w zajęciach uczestniczyło łącznie 27 osób.

a więc ich prymarną funkcję stanowi utrwalenie i przekazywanie wiedzy specjalistycznej [Lukszyn (red.), 2005: 127], co w ogromnym stopniu determinuje ich właściwości.

Końcowy Raport MAK jest tekstem specjalistycznym o złożonej strukturze, wysokim stopniu terminologizacji i fachowości oraz dużym zróżnicowaniu tematycznym poszczególnych części. Składa się on z czterech rozdziałów, podzielonych na 55 części oraz wykazu skrótów, które mieszczą się na 210 stronach. Poszczególne części Raportu można rozpatrywać jako odrębne teksty specjalistyczne dotyczące: szeroko rozumianego lotnictwa, nawigacji, łączności, funkcjonowania sprzętu pokładowego i naziemnego, budowy samolotu pasażerskiego, urządzeń pomiarowych, oceny stanu technicznego systemów samolotu (w tym elektronicznych TAWS i FMS) oraz wyposażenia lotniska (m.in. radiolokacyjnego systemu lądowania), medycyny, ratownictwa medycznego, psychologii, pożarnictwa, meteorologii, chemii, fizyki, kryminalistyki, prawa międzynarodowego oraz krajowego Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej i in.

Jako tekst o wysokim stopniu terminologizacji, Raport MAK zawiera również dużą liczbę skrótów, skrótowców i symboli, co jest charakterystyczne dla tekstów technicznych (szczególnie rosyjskich). Ze względu na tematykę w tekście wyraźnie zaznacza się obecność nazw obcojęzycznych (najczęściej angielskich) w formie pełnej i skróconej. Z jednej strony, stanowi to dla tłumacza dodatkową trudność, ale z drugiej – swego rodzaju pomoc. Język angielski staje się bowiem językiem-pośrednikiem i/lub językiem kontrolnym i pomaga rozstrzygać niektóre wątpliwości oraz kwestie sporne. Raport charakteryzuje się również hermetycznością języka, związaną z wyżej wymienionymi cechami oraz ze specyficzną składnią, co utrudnia zrozumienie jego treści.

W związku z powyższym, tłumaczenie nawet jedynie fragmentów Raportu nie jest zadaniem łatwym i nastęrcza wiele różnorodnych problemów. Na potrzeby tego zadania, w roli tekstów paralelnych, studenci wykorzystywali następujące teksty:

- 1) Raport Końcowy polskiej Komisji Badania Wypadków Lotniczych Lotnictwa Państwowego (tzw. Komisji Millera);
- 2) Uwagi Rzeczypospolitej Polskiej jako: państwa rejestracji i państwa operatora do projektu Raportu końcowego MAK (sporządzone oryginalnie w języku polskim);

- 3) oficjalny przekład na język polski Raportu końcowego MAK²;
- 4) publikacja pt. *Ostatni lot. Przyczyny katastrofy smoleńskiej. Śledztwo dziennikarskie*³.

Zgodnie z regułami sztuki przekładu, tekst nr 3 nie powinien być wykorzystywany jako tekst paralelny (jako że sam jest przekładem). Jednak oczywiste było, że w obliczu tak skomplikowanego zadania, jak tłumaczenie fragmentów Raportu MAK, studenci z pewnością zajrzą do istniejącego już przekładu oficjalnego. W związku z tym zajęcia zostały wzbogacone o kolejny element – ocenę jakości tego przekładu oraz porównanie zastosowanych w nim rozwiązań z pomysłami studentów. Nie bez znaczenia jest to, że w bardzo wielu wypadkach tłumaczenie nazw stanowisk, obiektów, urządzeń i systemów lotniska oraz innych jednostek leksykalnych i terminologicznych w przekładzie oficjalnym Raportu MAK różniło się znacząco od nazw zastosowanych w Raporcie Komisji Millera oraz w książce *Ostatni lot*.

Po porównaniu wspomnianych tekstów pod względem językowym należy zauważyć, że dla przekładu oficjalnego Raportu MAK charakterystyczna jest przewaga tłumaczeń dosłownych (wpływ języka oryginału) i języka specjalistycznego. Z kolei w Raporcie Komisji Millera oraz w Uwagach RP do Raportu MAK zastosowano oficjalne nazewnictwo i terminologię polską. W książce *Ostatni lot* natomiast wyraźnie zauważalna jest obecność żargonu profesjonalnego pilotów, nawigatorów i mechaników oraz słownictwo potoczne.

W ramach zajęć studenci tłumaczyli fragmenty rozdziału 1.16. zatytułowanego *Испытания и исследования* (pol. *Próby/eksperymenty i badania*): podrozdział 1.16.4. *Результаты анализа ГСМ* oraz podrozdział 1.16.5. *Результаты исследования ТАWS и FMS*.

Podrozdział 1.16.4. nosi tytuł *Результаты анализа ГСМ*. W przekładzie oficjalnym został on przetłumaczony jako: *Wyniki analizy GSM*. Akronim *GSM* jest powszechnie znany w dzisiejszych czasach i zapewne każdemu kojarzy się z najpopularniejszym standardem telefonii komórkowej. Pierwotnie był to skrót od nazwy powołanego w 1982 r.

² Wykonany w Polsce na zamówienie władz RP.

³ Współautorem książki jest płk pilot w stanie spoczynku Robert Latkowski, były wieloletni dowódca 36. Specjalnego Pułku Lotnictwa Transportowego i pilot Tu-154M (zob. J. Osiecki, T. Białoszewski, R. Latkowski, *Ostatni lot. Przyczyny katastrofy smoleńskiej. Śledztwo dziennikarskie*, Warszawa 2010).

instytutu *Groupe Spécial Mobile*, który zajmował się opracowaniem tego standardu, natomiast od 1988 r. znaczenie akronimu zmieniono na *Global System for Mobile Communications*. Jednak podrozdział 1.16.4. nie ma nic wspólnego z telefonią komórkową! Rosyjski skrót ГСМ oznacza bowiem *горюче-смазочные материалы*, czyli *materiały pędne i smary*. Chodzi tu więc o paliwo oraz substancje wykorzystywane do smarowania określonych części samolotu (smary i oleje). W związku z tym tłumaczenie tytułu powinno brzmieć *Wyniki badań/analiz materiałów pędnych i smarów*.

W pierwszym zdaniu omawianego podrozdziału czytamy: „По заданию Комиссии по расследованию во ФГУП ГосНИИ ГА были проведены исследования проб авиационных ГСМ [...]”. W przekładzie oficjalnym czytamy: „Na zlecenie Komisji badania wypadku w FGUP GosNII GA zostały przeprowadzone badania próbek lotniczych GSM [...]”. Jak widać, akronim ФГУП ГосНИИ ГА nie został przetłumaczony, lecz jedynie zapisany literami łacińskimi, co w sposób oczywisty utrudnia percepcję treści zdania. Mówiąc wprost, zdanie jest całkowicie niezrozumiałe zarówno dla laika, jak i eksperta w dziedzinie lotnictwa. Zastosowane rozwiązanie powoduje utratę zawartej w tekście oryginału informacji dotyczącej miejsca przeprowadzenia badań, jak również informacji na temat tego, co było badane (materiały pędne i smary).

Omawiany skrót składa się z trzech elementów. Pierwszy – ФГУП – informuje o formie organizacyjno-prawnej podmiotu, który przeprowadził badania. Należy dodać, że występuje jedynie w krajach WNP, a w tej postaci wyłącznie w Rosji. ФГУП, czyli *Федеральное государственное унитарное предприятие*, to przedsiębiorstwo, którego właścicielem jest Skarb Państwa (Federacji Rosyjskiej). Przedsiębiorstwo to nie posiada prawa własności do majątku (państwowego), który użytkuje (lub którym zarządza) i który jest niepodzielny. Drugi element akronimu – ГосНИИ – informuje o tym, że jest to państwowy instytut naukowo-badawczy, a trzeci – ГА – że zajmuje się on lotnictwem cywilnym. Jak więc należałoby tłumaczyć omawianą nazwę skróconą?

W związku z tym, że w polskiej rzeczywistości nie istnieją przedsiębiorstwa tego typu, nazwę powinno się tłumaczyć dosłownie, ale w taki sposób, żeby jej znaczenie było zrozumiałe dla odbiorców polskojęzycznych. Propozycje studentów były różne. Poniżej przedstawiono kilka z nich:

- 1) Federalne Unitarne Przedsiębiorstwo Państwowe – Państwowy Instytut Naukowo-Badawczy Lotnictwa Cywilnego (dodanie myślnika);
- 2) Państwowy Instytut Naukowo-Badawczy Lotnictwa Cywilnego będący Federalnym Państwowym Przedsiębiorstwem Unitarnym (dodanie wyrazu *będący*);
- 3) Federalne Unitarne Przedsiębiorstwo Państwowe „Państwowy Instytut Naukowo-Badawczy Lotnictwa Cywilnego” (dodanie cudzysłowu);
- 4) Państwowy Instytut Naukowo-Badawczy Lotnictwa Cywilnego Federalne Unitarne Przedsiębiorstwo Państwowe;
- 5) Państwowy Instytut Naukowo-Badawczy Lotnictwa Cywilnego Federalne Państwowe Przedsiębiorstwo Unitarne.

W pierwszych trzech propozycjach uwaga autorów skupiła się na wyraźnym oddzieleniu właściwej nazwy przedsiębiorstwa od określenia jego formy prawnej. W tym celu studenci dodawali myślnik, cudzysłów i wyraz *będący*. Ostatecznie za najlepsze rozwiązanie zostały uznane wersje nr 4 i nr 5, bez dodatkowych wyrazów i znaków graficznych, w których określenie formy prawnej podmiotu występuje na końcu. Jest to zgodne z polskim zwyczajem nazewnictwa (por. Drosed SA, VOBIS Sp. z o.o. i in.).

Na uwagę zasługuje jeszcze kwestia tłumaczenia samego określenia formy prawnej podmiotu (*ФГУП*). Jak wiadomo, szyk wyrazów i ich kolejność wpływają na znaczenie jednostki leksykalnej. Zgodnie z Ustawą federalną z 14 listopada 2002 r. (*О государственных и муниципальных унитарных предприятиях*⁴), istnieją trzy rodzaje przedsiębiorstw unitarnych:

- 1) Федеральное государственное унитарное предприятие – ФГУП (stanowiące własność Skarbu Państwa Federacji Rosyjskiej);
- 2) Государственное унитарное предприятие – ГУП (stanowiące własność jednego z podmiotów Federacji Rosyjskiej);
- 3) Муниципальное унитарное предприятие – МУП (stanowiące własność jednostki samorządowej).

W związku z tym przymiotnikiem o najszerszym zakresie znaczeniowym jest w danym przypadku *unitarne*, dlatego powinien on się

⁴ *O państwowych i samorządowych przedsiębiorstwach unitarnych* – tłum. autora.

znajdować na samym końcu, po rzeczowniku. Przymiotnik *państwowe* ma węższy zakres, a przymiotnik *federalne* – najwęższy, dlatego za najlepsze tłumaczenie została uznana wersja nr 5 (*Państwowy Instytut Naukowo-Badawczy Lotnictwa Cywilnego Federalne Państwowe Przedsiębiorstwo Unitarne*).

Ostateczna wersja omawianego fragmentu zdania mogłaby więc brzmieć następująco: „Na zlecenie Komisji ds. badania wypadku w Państwowym Instytucie Naukowo-Badawczym Lotnictwa Cywilnego Federalnym Państwowym Przedsiębiorstwie Unitarnym zostały przeprowadzone badania próbek lotniczych materiałów pędnych i smarów [...]”.

Należy zauważyć, że takie podejście do akronimów stało się dominującą strategią tłumaczeniową autorów przekładu oficjalnego. Jest to tym bardziej nieuzasadnione, że nie wszystkie zastosowane skróty znalazły się w wykazie poprzedzającym treść Raportu. W tabeli 1 (Tab. 1) przytoczono kilka innych przykładów. W pierwszej kolumnie zamieszczono „ekwiwalenty” zastosowane w oficjalnym tłumaczeniu Raportu, w drugiej – akronimy rosyjskie użyte w raporcie (wraz z rozwinięciami), a w trzeciej – terminy polskie (zastosowane m.in. w raporcie Komisji Millera).

Tab. 1. Tłumaczenie akronimów rosyjskich

Oficjalny przekład polski	Terminologia rosyjska	Terminologia polska
WS	BC (воздушное судно)	SP (statek powietrzny)
KWS	KBC (командир BC)	dowódca SP
b/n	б/н (бортовой номер)	numer boczny (samolotu)

Źródło: oprac. własne.

W tym miejscu warto zauważyć, że w podstawowej (polskiej) wersji wspomnianych wyżej Uwag RP do projektu Raportu końcowego MAK w wykazie umieszczono skróty stosowane w tekstach polskich (rodzime i międzynarodowe), w nawiasach podając skróty rosyjskie (jeśli istniały), co znacząco ułatwia zrozumienie treści dokumentu.

Kolejna grupa to akronimy angielskie (pojawiające się w podrozdziale 1.16.5.), oznaczające amerykańskie instytucje państwowe, które kontrolowały badania systemów TAWS i FMS, przeprowadzone przez

ich producenta Universal Avionics Systems Corporation (UASC). Są to: *NTSB* i *FAA*. W tłumaczeniach studentów nazwy tych instytucji pojawiły się w pełnym brzmieniu polskim, czasem z oryginalnymi skrótami w nawiasach. W tabeli 2 (Tab. 2) zestawiono przekład oficjalny z tłumaczeniami studentów. W trzeciej kolumnie podano nazwy oryginalne w pełnej formie.

Tab. 2. Tłumaczenie akronimów angielskich

Oficjalny przekład polski	Przekłady studentów	Nazwa oryginalna
NTSB	Narodowa Rada Bezpieczeństwa Transportu USA	National Transportation Safety Board
FAA	Federalna Administracja Lotnictwa USA	Federal Aviation Administration

Źródło: oprac. własne.

Warto odnotować, że większość studentów na końcu obu nazw dodała *USA*, dzięki czemu wiadomo, że chodzi tu o instytucje amerykańskie, a nie np. polskie lub rosyjskie, o których również jest tam mowa. Co ciekawe, w wykazie skrótów (uporządkowanym według alfabetu rosyjskiego) w przekładzie oficjalnym Raportu akronim *NTSB* przetłumaczono jako: *biuro badań zdarzeń w transporcie USA* (pisownia oryginalna), podczas gdy w polskich tekstach przyjęło się już tłumaczenie *Narodowa Rada Bezpieczeństwa Transportu USA* zastosowane przez studentów.

W rozdziale 1.16.5. pt. *Результаты исследования TAWS и FMS* (pol. *Wyniki badań TAWS i FMS*) na str. 117 czytamy: „[...] в энергонезависимой памяти платы CPU/Video хранится информация [...]”. Natomiast w przekładzie oficjalnym czytamy: „[...] в независимой от запитывания памяти панели CPU/Video przechowywana jest информация [...]”. W polskich tekstach specjalistycznych z dziedziny informatyki (budowy komputerów itp.) na określenie rodzaju pamięci komputerowej, który nie traci zawartych w sobie informacji po zaniku zasilania używana jest angielska nazwa *NVRAM* (ang. *Non-Volatile Random Access Memory*). W związku z tym, w tłumaczeniach studenckich przeważała wersja „[...] в памяти NVRAM панели CPU/Video przechowywana jest информация [...]”.

We fragmencie tego samego podrozdziału, poświęconym systemowi FMS na str. 119 czytamy: „На самолете установлены два одинаковые FMS [...]”, co w przekładzie oficjalnym przetłumaczono następująco: „Na samolocie zamontowano dwa jednakowe FMS [...]”. Sugeruje to, że elementy systemu zamontowane są na wierzchu samolotu, podczas gdy w rzeczywistości znajdują się one w jego wnętrzu, o czym jest również mowa w dalszej części podrozdziału. Tak więc logicznie byłoby tłumaczyć ten fragment tak: „W samolocie zamontowano dwa jednakowe systemy FMS [...]” lub „Na pokładzie samolotu zamontowano dwa jednakowe systemy FMS [...]”.

Na podstawie analizy kilkustronicowego fragmentu można stwierdzić, że przekład oficjalny Raportu MAK zawiera uchybienia, które utrudniają percepcję jego treści, a czasem czynią ją wręcz niemożliwą. Należą do nich m.in.: błędy terminologiczne, niewłaściwe tłumaczenie skrótów lub brak ich tłumaczenia, błędy składniowe (m.in. rusycyzmy). Spowodowane one były prawdopodobnie niedostatecznym zapoznaniem się z tekstami paralelnymi, a co za tym idzie, nieznajomością terminologii stosowanej w polskich tekstach specjalistycznych. Na uwagę zasługuje to, że studenci tłumaczący fragmenty Raportu MAK większości z tych błędów tłumaczeniowych nie popełnili. Poprawili oni również błędy redakcyjne, jak np. nieprawidłowy zapis współrzędnych geograficznych.

Bibliografia:

- Komisja Badania Wypadków Lotniczych Lotnictwa Państwowego RP (2011), *Raport Końcowy z badania zdarzenia lotniczego nr 192/2010/11 samolotu Tu-154M nr 101 zaistniałego dnia 10 kwietnia 2010 r. w rejonie lotniska Smoleńsk Północny*, [on-line] <http://mswia.datacenter-poland.pl/RaportKoncowyTu-154M.pdf> – 20.11.2012.
- Raport końcowy z badania zdarzenia lotniczego* (oficjalny przekład na język polski Raportu końcowego MAK), [on-line] <http://www.tvn24.pl/raporty/dokumenty-smolenskie,332> – 20.11.2012.
- Uwagi Rzeczypospolitej Polskiej jako: państwa rejestracji i państwa operatora do projektu Raportu końcowego z badania wypadku samolotu Tu-154M nr boczny 101, który wydarzył się w dniu 10 kwietnia 2010 r., opracowane przez Międzypaństwowy Komitet Lotniczy MAK*, [on-line] <http://www>.

- mak.ru/russian/investigations/2010/tu-154m_101/comment_polsk.pdf – 20.11.2012.
- Межгосударственный авиационный комитет (2011), *Оночательный отчет по расследованию авиационного происшествия*, [on-line] http://www.mak.ru/russian/investigations/2010/tu-154m_101/finalreport_rus.pdf – 20.11.2012.
- Федеральный закон от 14 ноября 2002 года № 161-ФЗ «О государственных и муниципальных унитарных предприятиях», [on-line] <http://docs.procsfb.ru/content/base/10566> – 20.11.2012.
- Karpiński, Ł., Michałowski, P. (2012), „Odejście na drugi krąg czyli o MAK-Kroznakach w tłumaczeniu medialnym”, *Studia o Przekładzie*, 34, s. 191-206.
- Lukszyn, J. (red.) (2005), *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, Katedra Języków Specjalistycznych UW, Warszawa.

STRESZCZENIE

Raport Międzypaństwowego Komitetu Lotniczego (MAK) w sprawie katastrofy lotniczej z 10 kwietnia 2010 r. oraz jego oficjalny przekład stały się punktem wyjścia do rozważań, dotyczących jakości tego przekładu oraz wykorzystania obu tekstów w dydaktyce tłumaczenia.

Raport MAK jest tekstem specjalistycznym o złożonej strukturze i wysokim stopniu terminologizacji, dlatego jego przetłumaczenie nastręcza wiele różnorodnych problemów.

Fragmenty Raportu były tłumaczone na język polski przez studentów Wydziału Lingwistyki Stosowanej UW. Wyniki analizy porównawczej tłumaczeń studenckich i odpowiednich fragmentów przekładu oficjalnego są zaskakujące.

Słowa kluczowe: dydaktyka przekładu, przekład tekstów specjalistycznych, język specjalistyczny, katastrofa lotnicza, błąd tłumaczeniowy

SUMMARY

The Final Report of the Interstate Aviation Committee (IAC) and didactics of translation of special texts

The Final Report of the Interstate Aviation Committee (IAC) regarding the plane crash of 10 April 2010 and its official translation became the starting point

to an analysis concerning the quality of the translation as well as the use of both texts in translation didactics.

Since the IAC Report is a special text with a complex structure and a high number of scientific terms, its translation causes a variety of problems.

Excerpts of the Report were translated into Polish by the students of the Faculty of Applied Linguistics of the University of Warsaw. The results of the comparative analysis of students' translations and the corresponding excerpts of the official translation are surprising.

Key words: translation didactics, translation of special texts, language for special purposes (LSP), plane crash, translation error